

Հ ԱՅ ԱՍՏ ԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅ ԱԼ 5-ՐԴ ԿԱՐԾԻՔ

Հ ԱԿԻՐՃ ԱՍՓՈՓՈՒՄ

1. Խորհրդատվական կոմիտեն ներառվում էր լսել տասնմեկ ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանցից հայ հասարակությունը շրջանում տիրող հանդուրժողականության գերակշռող մթնոլորտի մասին: Նրան շարունակում է մտահոգել իշխանությունների, մեծամասնության և ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց շրջանում Շրջանակային կոնվենցիայով ամրագրված ազգային փոքրամասնությունների իրավունքներին բռնադատության մասին սահմանափակ տեղեկացվածությունը: Հետևաբար, իշխանությունները բավարար միջոցներ չեն ձեռնարկում այն պայմաններին տեղեկացվածությունը, որոնք անհրաժեշտ են ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց՝ իրենց մշակույթն ու ինքնությունը պահպանելու և զարգացնելու համար: Խորհրդատվական կոմիտեն նկատել է նաև, որ փոքրամասնությունների կարծրատիպային կամ բանախուսակալ պատկերը խոչընդոտում է իրական միջմշակութային երկխոսությանը: Բացի այդ, ավելի սակավաթիվներ կայացուցիչներ ունեցող ազգային փոքրամասնություններին վերաբերյալ տեղեկացվածություն մակարդակը դեռևս ցածր է, և սպազայում առկա է այս խմբերի ձուլման վտանգ: Վերոնշյալ փոքրամասնություններին մշակույթն ու ինքնությունը պահպանելու և զարգացնելու համար անհրաժեշտ են նպատակաուղղված ջանքեր:

2. Մշտադիտարկման վերջին շրջափուլի ընթացքում ազգային փոքրամասնությունների իրավունքներին մասին օրենսդրության մշակման և դրա արդյունավետ կիրառման նկատմամբ նկատվել է սահմանափակ առաջընթաց: Իշխանություններն ընդգծել են, որ ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանությունը նկատմամբ օրենսդրական լճացումը պայմանավորված է եղել ՔՈՎԻԴ-19 համավարակի և 2020 թվականի Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության ու մոզման գործողություններին բռնկման համակցված ազդեցությունը: Բացի այդ, Խորհրդատվական կոմիտեն նկատել է, որ հակամարտությունը բացասական ազդեցություն է ունեցել մարդու իրավունքներին, այդ թվում՝ փոքրամասնությունների իրավունքներին իրականացման վրա:

3. Խորհրդատվական կոմիտեն միանում է միջազգային այլ կազմակերպություններին և քաղհասարակության անազան գիտնականներին աջակցելու ծանր իրավիճակի վերաբերյալ կապված նրանց վաղուհարկաբանական և հանրակրթական դպրոցներին գործունե մնալու ցուցանիշներին հետ: Կոմիտեն կարող է միայն գովաբանել այդ խնդրի լուծման ուղղությամբ աշխատող եզրիական կազմակերպություններին, սակայն հստակ անհրաժեշտություն է տեսնում, որ պեսոսի իշխանություններն ակտիվացնեն իրենց ջանքերն այդ հարցերի ուղղությամբ: Այս համատեքստում տազնայ է հարուցում եզրի իրավապաշտպանի նկատմամբ քրեական հետապնդումը: Դրա հետ կապված՝ Խորհրդատվական կոմիտեն մտահոգված է խորականության հասարակական ընկալման բացակայությունը, ինչը խոչընդոտում է լիարժեք և արդյունավետ իրավաօրենսդրության հասնելուն:

«Ազգային փոքրամասնությունների մասին» օրենք, մարդահամար

4. Հայաստանում չկա ազգային փոքրամասնություններին մասին համապարփակ օրենսդրություն: 2016 թվականին մշակվել է «Ազգային փոքրամասնությունների մասին» օրենքի նախագիծը, որը սակայն չի ընդունվել: Հաջորդ մարդահամարը տեղի կունենա 2022 թվականի հոկտեմբերին:

Խորականության հարցերին առնչվող օրենսդրական և ինստիտուցիոնալ շրջանակ. իրավաօրենսդրության վերաբերյալ տվյալներ

5. Առկա չէ խտրակնությունն արգելող համապարփակ օրենսդրական դաշտ: Հայաստանի օրենսդրությունում սահմանված չեն «խտրակնությունն» հասկացությունն ու խտրակնությանն ձևերը: 2016 թվականին մշակվել է «Իրավահավասարության ապահովման մասին» օրենքի նախագիծը, որը սակայն չի ընդունվել: Առկա չէ հավաստի վիճակագրությունն՝ ըստ տարիքի, սեռի և աշխարհագրական բաշխվածության, հատկապես՝ կրթության, զբաղվածության, առողջապահական ծառայություններին, սոցալ ծառայություններին շահառուններին և ազգային փոքրամասնություններին պատկանող կանանց և երեխաներին կատարվող ընտանեկան բռնությունն ու նրանքին:

Միջմշակութային երկխոսություն

6. Բացառությունը ամբողջովն «տեսանելի» փոքրամասնություններին, Հայաստանում ազգային փոքրամասնություններին գոյություն մասին տեղեկատվությունը շատ ցածր է: Ազգային փոքրամասնություններին ազգային կամ հանդուրժելի բնորոշ է հայ հասարակությանը, սակայն ազգային փոքրամասնություններին պատմությունը, մշակույթին և ավանդույթներին իրական ներգրավվածությունը բացակայում է: Դա իր հերթին խոչընդոտ է իրական միջմշակութային երկխոսության համար:

Պաշտպանություն գենդերային հիմքով բռնությունից

7. Եզդիի աղջիկներին վաղ և հարկադիր ամուսնությունները շարունակում են մտահոգիչ խնդիր լինել Հայաստանում, և հենց եզդիական համայնքն է այս հարցը ներկայացրել Խորհրդատվական կոմիտեի ուղարկությանը: Գործողություններ են ձեռնարկվել այս վնասակար գործելակերպի դեմ պայքարելու ուղղությամբ, սակայն նշվել է, որ իշխանությունները պետք է անեն ավելի շատ զորավոր պայքարելու նպատակով:

Արտահայտվելու ազատություն

8. 2020 թվականից ի վեր օրենսդրական միջարք փոփոխություններ են կատարվել, որոնք սահմանափակում են արտահայտվելու ազատությունը, և որոնցից մի քանիսը մտահոգիչ են: Այս համատեքստում եզդի իրավապաշտպան Սաշիկ Սուլթանյանի քրեական հետապնդումը նույնպես մտահոգություններ է հարուցել մարդու իրավունքներին պաշտպանության միջազգային և ազգային ստանդարտներում ընդգծելով իրավապաշտպաններին և փոքրամասնություններին իրավունքներին ջատագովներին կատարվող դրանք և նեցած «սառեցնող ազդեցությունը»:

Կրթություն

9. Դպրոցական ուսումնական ծրագրերում ազգային փոքրամասնություններին վերաբերյալ շատ քիչ տեղեկություններ կան, և միջմշակութային կրթության միակ հնարավորությունը փոքրամասնություններին հետմիասին դասերին հաճախելն է: Ուսումնական ծրագրերում ազգային փոքրամասնություններին ներկայություն մեծացումը կխթանի պատկանելության ավելի մեծ զգացում և կդառնա հանրակրթությունից դուրս մնալու դեպքերին վաղաժամ ռազմավարություն մի մասը: Տավուշի մարզում ուսումնական նոր ծրագրի մշակումն ու փորձարկումը հնարավորություն է ընձեռում այս համատեքստում դրական փոփոխություններին համար:

10. Խորհրդատվական կոմիտեն անհանգստացած է հանրակրթությունից դուրս մնալու բարձր ցուցանիշներով եզդիներին շրջանում, և հատկապես գենդերային կողմնակալությանը, քանի որ աղջիկներն ավելի շատ են դուրս մնում, քան տղաները: Իշխանություններին կողմից շատ քիչ ջանքեր են գործադրվում այս խնդիրներին լուծման ուղղությամբ: Գոյություն ունի գործունեների բարոցանց, որոնցից յուրաքանչյուրը նպաստում է այս իրավիճակին, և դրանք չի կարելի դիտարկել առանձին: Այս խնդիրն ու ծման

համար անհրաժեշտ է համապարփակ ազմավարություն, որը կմշակվի եզրին երի մասնակցությունը և նրանց համար:

11. Եզրին երեւ լեզվի ուսուցումն առաջարկվում է միայն որպէս արտադասարանային առարկա, մինչդեռ ասորերենը դասավանդվում է ընդհանուր ռուսալեզու ուսումնական ծրագրի շրջանակներում, սակայն շաբաթական ընդամենը երեք ժամ: Ավելի սակավաթիվ փոքրամասնություններին համար նախատեսված կիրականօրյա դպրոցներին կարող է անհրաժեշտ լինել լրացուցիչ ազակցություն իշխանություններին կողմից: Եզրին երեւ լեզվով կրթությունն առաջարկի քարտեղավումը պահանջում է ավելի շատ ուսուցիչներ, և այդ հարցը դժվար է լուծել, երբ այդ լեզվով առկա առաջարկն այնքան ցածր է: Իշխանություններին կողմից պահանջվում են նախնական դրական քայլեր այս արատավոր շրջանը ճեղքելու համար:

Արդյունավետ մասնակցություն

12. Ազգային փոքրամասնություններին խորհուրդը շարունակում է մնալ ազգային փոքրամասնություններին ներկայացուցիչներին և իշխանություններին միջև պաշտոնական երկխոսության միջոցը: Այդ Խորհրդին միանալու պահանջները կարող են բացառող լինել այն փոքրամասնություններին համար, որոնք բոլորովին վերջերս ազգային փոքրամասնություն ճանաչվելու վերաբերյալ դիմում են ներկայացրել որպէս: Ազգային ժողովի մակարդակում ընտրվում է չորս պատգամավոր քանակապէս ամենախոշոր ազգային փոքրամասնություններին ներկայացուցիչներին, թեև Խորհրդատվական կոմիտեն որոշ քննադատություններ է լսել այդ համակարգի հասցեին: Ընդգծվել է տեղական ինքնակառավարման մարմիններում ներկայացուցչության վրավարչական վերջին փոփոխություններին բացասական ազդեցությունը: Մտահոգիչ է «խոշորացման» գործընթացում վարչական և տարածքային բարեփոխումներին շուրջ խորհրդակցություններին բացակայությունը: Խորհրդատվական կոմիտեն համարում է, որ ազգային փոքրամասնություններին հետարդյունավետ խորհրդակցությունները կարևոր են այդպիսի որոշումներ կայացնելիս:

13. Տնտեսական հնարավորություններին սակավությունը խնդիր է, որն ընդհանրապէս առկա է հայ հասարակությունում, բայց որն ազդում է ազգային փոքրամասնություններին վրա, մասնավորապէս գյուղական համայնքներում: Ազգային փոքրամասնություններին գործազրկության վերաբերյալ տվյալներ չկան, սակայն անհրաժեշտ է ունենալ սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի և աշխատանքային ու մրցանակացած խտրականության մասին ճշգրիտ պատկեր:

Առաջարկություններ անհասարակ գործողություններին վերաբերյալ

14. Խորհրդատվական կոմիտեն հորդորում է իշխանություններին արդյունավետորեն պաշտպանել ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց և նրանց ներկայացուցիչներին ազատ արտահայտվելու իրավունքը՝ համաձայն մարդու իրավունքներին միջազգային չափորոշիչներին, և արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկել՝ արտահայտվելու ազատության վրա «ստեղծող ազդեցություն» դեմ պայքարելու նպատակով:

15. Խորհրդատվական կոմիտեն հորդորում է իշխանություններին ապահովել ազգային փոքրամասնություններին մշակույթի, ավանդույթների, պատմության, կրոնի և լեզվի ու հասարակության կյանքում նրանց ունեցած ներդրումներին մասին տեղեկատվության ներառումը դպրոցական ծրագրերում և ուսուցիչներին վերապատրաստման ու ուսումնական հարակից նյութերում: Այս համատեքստում Տավուշում փորձնական ուսումնական ծրագրի արդյունքներին գնահատում պետք է իրականացվի՝ ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց հետ խորհրդակցություններով:

16. Խորհրդատվական կոմիտեն հորդորում է իշխանություններին առջնահերթ միջոցներ ձեռնարկել՝ եզրին աշակերտներին, հատկապէս՝ աղջիկներին, հանրակրթությունից դուրս մնալու անհամապատասխան քարտեղավումը:

ց ու ցան իշ ն եր ի դեմ պայքարելու նպատակով: Իշխանությունները պետք է տվյալ ներհավաքագրեն և համագործակցեն քաղհասարակության ու փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների հետ՝ մշակելու և իրականացնելու հստակ ցուցիչներով ու արդյունքներով նազմավարություն՝ դպրոցից դուրս մնալու ցուցանիշների նվազեցման նպատակով՝ հաշվի առնելով դրան նպաստող գործոնների ամբողջ շրջանակը:

17. Խորհրդատվական կոմիտեն հորդորում է իշխանություններին հավաքագրել տվյալ ներազգային փոքրամասնություններին պատկանող կանանց և երեխաներին նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնություն դեպքերի, այդ թվում՝ վաղ և հարկադիր ամուսնությունների վերաբերյալ, և մշակել համապարփակ քաղաքականություն ու միջոցառումներ այդ հարցի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի նպատակով՝ սերտորեն փոխգործակցելով իրավապահ և սոցիալական ծառայությունների հետ և ազգային փոքրամասնությունների մասնակցությունով: Այդպիսի քաղաքականությունը պետք է լինի ապացուցահեղ և ուղղված լինի վաղ և հարկադիր ամուսնությունների հիմքում ընկած սոցիալական, տնտեսական ու մշակութային դրոշմապատճառների վերացմանը: Այն պետք է նպատակ ունենա համայնքին տրամադրել խոցելի անձանց համար խնամք ու ամրապնդել վստահությունը խմբերի, անհատների և հաստատությունների միջև, ինչպես նաև ներառի տեղեկատվական արշավներ ծնողների շրջանում, դպրոցներում և համայնքներում:

18. Խորհրդատվական կոմիտեն հորդորում է իշխանություններին վերանայել «Ազգային փոքրամասնությունների մասին» օրենքի նախագիծը՝ միջազգային չափորոշիչներին՝ ներառյալ Շրջանակային կոնվենցիային այն լիարժեք կերպով համապատասխանեցնելու նպատակով՝ երաշխավորելով, որ բոլոր շահագրգիռ անձանց հետ արդյունավետ խորհրդակցություն է անցկացվել ըստ հարցի էություն: Դրանից ելնելով իշխանությունները պետք է շարունակեն Օրենքի ընդունման գործընթացը:

Լրացուցիչ առաջարկություններ¹

19. Խորհրդատվական կոմիտեն կոչ է անում իշխանություններին անհապաղ շարունակել խտրականություն դեմ՝ պայքարի մասին համապարփակ իրավական դաշտի ընդունման գործընթացը՝ խորհրդակցելով քաղհասարակության ներկայացուցիչներին հետ:

20. Խորհրդատվական կոմիտեն կոչ է անում իշխանություններին ձեռնարկել միջոցներ՝ ուղղված ազգային բոլոր փոքրամասնություններին համար իրավահավասարության մասին հուսալի տվյալներին հավաքագրմանը՝ ըստ տարիքի, սեռի և աշխարհագրական բաշխվածություն, բոլոր համապատասխան ոլորտներում, այդ թվում՝ կրթություն, գենդերային հիմքով բռնություն և սոցիալ-տնտեսական մասնակցություն՝ հիմնված ինքնանույնականացման սկզբունքին և տվյալներին պաշտպանություն միջազգային չափորոշիչներին համապատասխան:

21. Խորհրդատվական կոմիտեն կոչ է անում իշխանություններին ակտիվացնել ազգային փոքրամասնություններին աջակցությունը՝ պահպանելու և զարգացնելու նրանց լեզվական, կրթական և մշակութային ինքնությունը: Անհրաժեշտ են նպատակառոտ ուղղված ջանքեր ավելի սակավաթիվ փոքրամասնությունների մշակույթի հիմնական տարրերի վերականգնման համար: Ազգային փոքրամասնություններին ուղղված համապարփակ ազգային նազմավարություն պետք է մշակվի, կիրառվի և գնահատվի ազգային փոքրամասնություններին և քաղհասարակության ներկայացուցիչներին հետ սերտուակտիվ համագործակցությունով:

22. Խորհրդատվական կոմիտեն կոչ է անում իշխանություններին ակտիվ քայլեր ձեռնարկել Հայաստանի էթնիկ բազմազանություն և հասարակության մեջ ազգային փոքրամասնությունների մշակույթի, պատմության, ավանդույթների, կրոնների և լեզուների մասին իրազեկվածություն

¹ Ստորև ներկայացված առաջարկությունները թվարկված են ըստ Շրջանակային կոնվենցիայի համապատասխան հոդվածների հերթականություն:

բարձրացման ուղղությամբ, հակազդել է թնիկ և կրոնական կարծրատիպերին և խթանել միջմշակութային և երկխոսություն համարանհրաժեշտ և պահպանման ներքին:

23. Խորհրդատվական կոմիտեն կոչ է անում իշխանություններին և ընդլայնել փոքրամասնությունների լեզուներով, մասնավորապես՝ ասորերենով ուսուցման առաջարկը, ապահովել ուսուցիչներին պատշաճ վերապատրաստում և թարմացված ուսումնական նյութեր՝ դրան աջակցել ունակառնել, ինչպես նաև ավելի շատ սատարել ազգային փոքրամասնությունների կազմակերպություններին՝ կիրակնօրյա դպրոցների բացման և փոքրամասնությունների լեզուներով նախադպրոցական նախաձեռնություններին իրականացման գործում: Խորհրդատվական կոմիտեն կոչ է անում իշխանություններին քայլեր ձեռնարկել ընդլայնելու եզդիերենով ուսուցման առաջարկներն ընդհանուր ուսումնական ծրագրերում՝ տարրական և միջնակարգ մակարդակներում՝ ներառյալ ուսուցիչներին ավելի շատ վերապատրաստման և ֆինանսական խթանների միջոցով, որպեսզի եզդի աշակերտները վերապատրաստվեն և աշխատեն որպես ուսուցիչներ: Միևնույն ժամանակ, իշխանությունները պետք է ներդնեն հետագա մասնագիտական, մեծահասակների և շարունակական կրթություն եզդիերենով:

24. Խորհրդատվական կոմիտեն կոչ է անում իշխանություններին ճկուն մոտեցում ցուցաբերել փոքրամասնություններին խմբերի ներկայացուցիչներին նկատմամբ, որոնք իրենց նույնականացում են որպես ազգային փոքրամասնություններ և հետաքրքրված են միանալու Ազգային փոքրամասնությունների խորհրդին, ինչպես նաև բարձրացնել այդ Խորհրդի գոյություն, հանձնադրի և գործունեություն մասին իրազեկվածությունը:

25. Խորհրդատվական կոմիտեն կոչ է անում իշխանություններին հավաքագրել տվյալներ ազգային փոքրամասնությունների սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի վերաբերյալ, հատկապես՝ զբաղվածություն, պատշաճ ենթակառուցվածքների հասանելիություն և կլիմայի փոփոխության ազդեցություն ունեցողներին: Պետք է մշակվեն հայտնաբերված անհավասարությունների վերացմանը միտված դրական միջոցառումներ այս հիմքի վրա և ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց հետ սերտ համագործակցություն բնույթի պատակ ունենալով ակտիվորեն խթանել մասնակցությունը սոցիալ-տնտեսական կյանքում:

26. Խորհրդատվական կոմիտեն կոչ է անում իշխանություններին ներգրավել երկխոսություն մեջ ազգային փոքրամասնություններին պատկանող անձանց հետ տարածքային կամ վարչական բարեփոխումներին առնչվող խնդիրների շուրջ և երաշխավորել նախնական ու բովանդակային խորհրդակցություններն ախթան ապագա որևէ խոշորացումը: Իշխանությունները պետք է նաև ապահովեն, որ ներկայիս առանձին համայնքներին հասանելի լինեն բավարար միջոցներ խոշորացված համայնքների հետ հավասար հիմունքներով՝ համապատասխան համայնքներում փոքրամասնությունների իրավունքների շարունակական հասանելիություն ապահովել ունակառնելով:

Առաջարկությունների կատարումը

27. Խորհրդատվական կոմիտեն խրախուսում է իշխանություններին կազմակերպել հետագա միջոցառում այս հինգերորդ շրջափուլի Կարծիքի հրապարակումից հետո: Այն համարում է, որ սույն Կարծիքում ներկայացված դիտարկումներն և առաջարկություններն քննարկման նպատակով հետագա երկխոսությունն օգտակար կլինի: Բացի այդ, Խորհրդատվական կոմիտեն պատրաստ է աջակցել գտնելու սույն Կարծիքում տեղ գտած առաջարկություններին իրականացման առավել արդյունավետ ուղիները: